

ROZVRSTVENIE AZTÉCKEJ SPOLOČNOSTI A JEHO PRÁVNE DIMENZIE

JUDR. PETER VYŠNÝ
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA DEJÍN PRÁVA

Abstrakt

Autor v príspevku pojednáva o postavení aztéckej vládnucej vrstvy – pipiltin a pospolitého ľudu – macehualtin v sfére aztéckeho verejného i súkromného práva. Macehualtin boli v prospech štátu, resp. pipiltinov zaťažení daňovou povinnosťou, pracovnou povinnosťou a povinnosťou zúčastňovať sa na vojenských ťaženiach, takže ich postavenie bolo submisívne. Na druhej strane ho však v určitom rozsahu kompenzovali reálne obmedzenia inak privilegovaného postavenia pipiltinov. Tie vyplývali najmä z málopočetnosti pipiltinov, zo skutočnosti, že uzurpácia pôdy macehualtinov pipiltinmi nebola možná, z uplatňovania remuneratívneho princípu nadobúdania funkcií a práv a z toho, že v sfére trestného práva sa na pipiltinov vzťahovali prísnejšie sankcie ako na macehualtinov.

VYŠNÝ, Peter: Rozvrstvenie aztéckej spoločnosti a jeho právne dimenzie. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 1, 2009, č.1, s. 63 – 79.

Úvod

Pod označením „Aztékovia“ sa zvyčajne rozumejú obyvatelia metropoly aztéckej ríše – mestského štátu (azt. *altepetl*) *Tenochtitlan*, situovaného v Mexickom údolí (špan. Valle de México; azt. Anahauc), ktorí sa sami nazývali Mexicovia (azt. mexitin) alebo Tenochcovia.

Prelomovým obdobím aztéckej histórie bol záver 20. rokov 15. st., kedy sa Tenochtitlan vymanil spod nadvlády Tepanecov a mohol tak začať s realizáciou nezávislej politiky. Tenochtitlan uzavrel spojenectvo s mestskými štátmi *Tezcoco* a *Tlacopan* a s ich pomocou potom začal uskutočňovať rozsiahle výboje. Koalícia troch mestských štátov, v literatúre označovaná ako „trojaliancia“ (špan. Triple Alianza), ovládla do konca 15. st. približne stredné a južné Mexiko. Jej panstvo nad týmto priestorom ukončila invázia španielskych dobyvateľov (špan. conquistadores), ktorí si aztécku ríšu v rokoch 1519 – 1521 podmanili (tzv. conquista).

Cieľom tohto príspevku je prehľadne pojednať o spoločenskom a právnom postavení príslušníkov dvoch hlavných vrstiev obyvateľstva Tenochtitlanu. Prostriedkom na dosiahnutie cieľa bude rozbor relevantných prameňov poznania aztéckeho práva (ide o historické pramene k dejinám a reáliám az-

téckej civilizácie z obdobia po conquiste), ako aj práca so sekundárnou literatúrou zväčša interdisciplinárneho zamerania.

Všeobecne o rozvrstvenosti aztéckej spoločnosti

Pod pojmom „spoločenská rozvrstvenosť/sociálna stratifikácia“ sa rozumie „vertikálne hierarchické členenie makrosociálnych útvarov (celkov) do horizontálnych sociálnych vrstiev“.¹ U Aztékov prišlo k vytvoreniu stratifikovaného usporiadania spoločnosti približne v polovici 15. st., v čase, keď sa v altepetli Tenochtitlan konsolidovala štátna organizácia.² Počnúc týmto obdobím už môžeme konštatovať, že v aztéckej spoločnosti existovala nielen prirodzená nerovnosť, ale aj umelo vytvorená nerovnoprávnosť jej členov.

Možno rozlíšiť dve hlavné, navzájom značne nerovnoprávne sociálne vrstvy: 1. *pipiltin* (sg. pilli) a 2. *macehualtin* (sg. macehualli).

Pipiltin predstavovali aztécku vládnu vrstvu. V zásade sa (hierarchicky) rozdeľovali na: a) *tlazopipiltinov*, t. j. blízkych príbuzných vládcov Tenochtitlanu, označovaných výrazom *tlatoani*, čiže „hovorca“ (pl. tlatoque), b) *pipiltinov nižšieho rangu*, ktorí boli s predchádzajúcimi spríbuznení v rôznych stupňoch, resp. rôznymi spôsobmi, a c) *quauhpipiltinov*, ktorých ascendenti pôvodne patrili k prostému ľudu (t. j. k macehualtinom), avšak na základe svojich, najmä vojenských zásluh postúpili na aztéckom spoločenskom rebríčku smerom nahor.³

Macehualtin tvorili heterogénnu vrstvu obyvateľstva, ktorá v širšom ponímaní zahŕňala všetkých obyvateľov aztéckeho štátu, ktorí nepatrili k vrstve pipiltinov, t. j. niekoľko sociálnych, resp. profesijných skupín, z ktorých každá mala v aztéckej spoločnosti iné postavenie. Týmto skupinami boli:

- a) *osobne slobodní roľníci* (delili sa na tri podskupiny: calpuleque, teccaleque a nájomcovia pôdy),
- b) *neslobodní roľníci-nevoľníci* (azt. mayeque),
- c) *osoby prechodne sa nachádzajúce v otrockom postavení* (azt. tlatlacoh-tin),
- d) *remeselníci* (azt. tolteca),
- e) *obchodníci* (azt. pochteca) a sčasti aj
- f) *vojenská hodnosťári* (ich označenia v prameňoch variujú) a
- g) *kňazi* (azt. všeobecne: teopixque).

¹ GEIST, B.: *Sociologický slovník*. Praha : Victoria Publishing a.s. 1992, s. 456.

² K problému vzniku štátu u Aztékov pozri: BRUMFIEL, E. M.: Aztec State Making: Ecology, Structure, and the Origin of the State. In: *American Anthropologist* 85 – 2, 1983, s. 261 – 284.

³ LEON PORTILLA, M.: *Toltecáyotl. Aspectos de la cultura náhuatl*. México : Fondo de Cultura Económica 2003, s. 262.

V aztéckej spoločnosti sa mnohé hodnosti (tituly), zaručujúce ich nositeľom prestíž a autoritu, ako aj verejné (štátne) funkcie a tiež niektoré dôležité práva nadobúdali podľa tzv. remuneratívneho (zásluhového) princípu, t. j. ako odmena za vykonanie činov prospešných pre celú aztécku pospolitosť, predovšetkým za aktívne zúčastňovanie sa bojov v častých vojnách vedených aztéckym štátom.

Zdá sa, že možnosť určitého vzostupu v aztéckej spoločenskej hierarchii na báze remuneratívneho princípu bola daná nielen pipiltinom, pri ktorých je však obťažné rozlíšiť práva, ktoré im patrili bez ďalšieho, a práva, ktoré mohli nadobudnúť, len ak mali zásluhy,⁴ ale aj macehualtinom. Macehualtin sa na základe svojich (bojových) zásluh stávali členmi istých bojovníckych združení, vojenskými hodnosťarmi (veliteľmi), kňazmi alebo úradníkmi, mohli držať určitú pôdu v režime súkromného vlastníctva, mohli byť oslobodení od povinnosti odvádzať tribút (na druhej strane, príjemcami tribútu byť nemohli) a mohli tiež požívať viaceré špecifické oprávnenia (nosiť odevy z luxusných bavlnených látok vyhradené pipiltinom, stolovať v tlatoniho paláci, žiť s toľkými ženami, koľké dokázali uživiť a pod.),⁵ ba dokonca preniknúť až do radov vládnucej vrstvy, aj keď, pravda, len do jej najnižšej kategórie (medzi quauhpipiltinov). Treba však zdôrazniť, že macehualtin, ktorým sa podarilo „vyšvihnúť“ na aztéckom spoločenskom rebríčku, nikdy nedosiahli postavenie, ktoré by bolo v plnom rozsahu zodpovedalo postaveniu pipiltinov.⁶

V ďalšom texte si priblížime postavenie aztéckej elity (pipiltin), ku ktorej patrila len asi 1/10 aztéckeho obyvateľstva,⁷ a postavenie osobne (relatívne) slobodných roľníkov (macehualtin v užšom zmysle), ktorí tvorili početne najväčšiu aztécku sociálnu vrstvu.

Postavenie pipiltinov a macehualtinov v sfére aztéckeho verejného práva

Vonkajším výrazom nadradeného spoločenského postavenia pipiltinov bol luxusný spôsob života, na ktorý macehualtin v zmysle aztéckych zákonov obmedzujúcich súkromný prepych nemali právo. Podobne ako to bolo v iných predmoderných spoločnostiach, aj u Aztékov sa totiž sociálna hierarchia (faktická, ako aj právna nerovnosť ľudí) upevňovala prostredníctvom právnych noriem typu *leges sumptuariae*, ktoré osobám určitých kategórií (zjednodušene povedané, všetkým tým, ktorí nepatrili k elite danej spoločnosti) zakazovali povedzme nadobúdať a užívať veci, ktoré sa vyznačovali

⁴ LOPEZ AUSTIN, A.: *La Constitución Real de México Tenochtitlan*. México : UNAM 1961, s. 57.

⁵ Tamže, s. 56.

⁶ Tamže.

⁷ SMITH, M. E.: *The Aztecs*. Cambridge : Blackwell Publishers Inc., 1996, s. 143.

vyššou ekonomickou hodnotou (vzácnosťou), a súčasne boli v kolektívnom vedomí príslušníkov danej spoločnosti zafixované ako fyzické symboly vysokého sociálneho postavenia každého, kto takéto veci, v literatúre označované termínom „prestížne predmety“ (angl. prestige goods), (legitímne) vlastnil.

Aztécke *leges sumptuariae* neboli v žiadnom prípade neefektívnymi *leges imperfectae*: ich porušenie bolo trestané, a to smrťou! Napr. tlatoani *Motecuhzoma I.* (vládol v rr. 1440 – 1469⁸) vo svojom zákonníku, ktorý sa stal právnym základom supremácie vládnucej vrstvy nad ostatnou časťou aztéckej populácie,⁹ zakotvil predchádzajúcim vývojom vzniknuté, privilegované postavenie pipiltinov v spoločnosti, a zároveň ho prostredníctvom ustanovení obmedzujúcich prepych svojrázne upevnil, keď macehualtinom pod hrozbou uloženia trestu smrti zakázal:¹⁰

1. Nosiť odev siahajúci pod kolená, ktorý nosili pipiltin. Dlhší ako po kolená siahajúci odev smeli macehualtin nosiť iba vtedy, ak si ním zakrývali stopy po zraneniach, ktoré utrpeli v bojoch.
2. Nosiť odev z bavlny, predovšetkým bavlnené plášte pomaľované či vyšívane určitými vzormi, ktoré boli vyhradené pipiltinom.
3. Nosiť presne vymedzené druhy šperkov a telesných ozdôb z presne vymedzených vzácných materiálov (zlato, drahé kamene, perá papagájov, mušle a i.), ktoré boli vyhradené pipiltinom.
4. Nosiť (akúkoľvek) obuv pri chodení po meste, nakoľko obutí mohli po Tenochtitlane chodiť len pipiltin (po vstupe do tlatoaniho paláca sa však museli vyzuť).
5. Stavať si také príbytky, v akých bývali pipiltin, napr. poschodové domy.

Na druhej strane, v zákonníku *Motecuhzomu I.* sa uplatnil aj vyššie spomenutý remuneratívny princíp nadobúdania titulov, funkcií či práv, v dôsledku čoho zákonník síce pipiltinom umožnil vlastniť v jeho ustanoveniach až s minucióznou presnosťou vymedzené prestížne predmety ako odevy, šperky a i. (a ukazovať sa s nimi na verejnosti), avšak len za podmienky, že sa pipiltin (možno okrem tých, ktorých zákonník nazýva „veľkí páni“ a udáva, že ich

⁸ Napr. KAŠPAR, O. (za spolupráce E. Mánkové): *Dějiny Mexika*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 321.

⁹ Zmienky o ustanoveniach tohto zákonníka možno nájsť vo viacerých prameňoch. Najucelenejšie je jeho obsah zachytený v kronikách: DURAN, D.: *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme, I.* México : Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, 2002, s. 264 – 267. DURAN, D.: *Historia de las Indias de Nueva España e Islas de Tierra Firme, II.* México : Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, 2002, s. 118 – 124. Pozri tiež napr.: ALVARADO TEZOZOMOC, H.: *Crónica Mexicana*. (Selección.). México : UNAM 1994, s. 20 – 25.

¹⁰ DURAN, D.: c. d., I, s. 264 – 267.

bolo asi 12; touto elitnou skupinou boli najskôr tlazopipiltin) mohli preukázať osobnými bojovými zásluhami; pritom tí, ktorých zásluhy boli významnejšie, mohli zastávať v rámci vnútornej hierarchie aztéckej vládnucej vrstvy určité vyššie pozície, čoho vonkajším výrazom bola skutočnosť, že smeli vlastniť vzácnejšie či hodnotnejšie prestížne predmety ako tí, ktorých zásluhy boli menej významné a ktorí sa preto nachádzali na nižších pozíciách tejto hierarchie. Zostáva dodať, že v zákonníku vymedzené, menej hodnotné prestížne predmety mohli získať aj macehualtin, ak sa vyznamenali v bojoch.¹¹

Ďalším dôležitým problémom spojeným s verejnoprávnym postavením pipiltinov a macehualtinov je ich možnosť zúčastňovať sa na politickom živote (na správe vecí verejných).

Ohľadne tohto problému možno najskôr uviesť, že macehualtin boli z účasti na politickom živote prevažne vylúčení, hoci sa zdá, že na základe remuneratívneho princípu mohli (aspoň teoreticky) zastávať niektoré vojenské, kňazské, správne, ako i súdne funkcie. Zákonník Motecuhzomu I. macehualtinom pod hrozbou kapitálnej sankcie zakázal vstupovať do priestorov tlatoaniho paláca – sídla orgánov aztéckej ústrednej štátnej správy a vyšších súdnych orgánov,¹² v ktorých sa zdržiavali pipiltin rozhodujúci o záležitostiach civilnej a vojenskej správy aztéckeho štátu (riše) alebo vykonávajúci súdnictvo,¹³ čím bolo macehualtinom znemožnené podieľať sa na vrcholnom vykonávaní štátnej moci. Na miestnej úrovni si síce macehualtin v celom priebehu aztéckych dejín v určitom rozsahu zachovali svoju územnú samosprávu, v zásade však každá z pôvodne autonómnych *calpultin* (sg. *calpulli*),¹⁴ t. j. akýchsi obcí, v ktorých macehualtin žili, bola za vlády Motecuhzomu I. podriadená správnej a súdnej právomoci predstaviteľa štátnej moci (resp. tlatoaniho).¹⁵

¹¹ Porovnaj DURAN, D.: c. d., I, s. 264 – 267.

¹² Bližšie pozri najmä: SAHAGUN, B. de: *Historia general de las cosas de la Nueva España*, II. Madrid : Dastin, 2001, Libro VIII. SAHAGUN, B. de: *Florentine Codex*. General History of the Things of New Spain. Part IX. Book 8 – Kings and Lords. Santa Fe: The School of American Research and The University of Utah 1979.

¹³ Pozri tamže. Podrobný výklad o organizácii a činnosti aztéckeho štátneho aparátu pozri aj v práci: LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 79 – 132.

¹⁴ Nazeranie mexikanistov na aztécke *calpultin* nie je úplne jednotné. Ucelený prehľad vývinu vedeckých názorov na tieto sociálne útvary podal BAEZ JORGE, F. v osobitnom úvode (Presentación) k druhému vydaniu diela: MONZON ESTRADA, A.: *El calpulli en la organización social de los tenochca*. México: Instituto Nacional Indigenista 1983, s. 9 – 23.

¹⁵ BRUMFIEL, E. M.: c. d., s. 274. TORQUEMADA, J. de: *Monarquía Indiana*. Tomo segundo. México : Editorial Porrúa, 1969, s. 544 – 545.

V prípade práva pipiltinov zastávať verejné funkcie išlo o právo poskytované za osobné bojové zásluhy a súčasne len po splnení istých štátom predpísaných kritérií, aj keď nemožno celkom vylúčiť, že pravidlo, podľa ktorého predmetom dedičskej sukcesie medzi pipiltinmi neboli úradné hodnosti, ale „iba“ titul pilliho a majetok,¹⁶ sa nie vždy dodržiavalo.

Funkcia tlatoaniho, ako aj funkcie ostatných najvyšších hodnostárov aztéckeho štátu¹⁷ boli vyhradené pre tlazopipiltinov. Na ďalších úrovniach aztéckeho štátneho aparátu pôsobili tzv. *tetecuhtin* (sg. *tecuhli*). Ide o generické označenie, v daktorých ohľadoch porovnateľné s rímskym termínom *magistratus*, vzťahujúce sa na osoby, ktoré boli vojenskými hodnostármi a zároveň zastávali, či už v Tenochtitlane, alebo v niektorých „provinciách“ aztéckej ríše, určité civilné, t. j. správne a (alebo) súdne funkcie.¹⁸

Tetecuhtinmi sa stávali osoby, ktoré sa mohli preukázať bojovými zásluhami určitého väčšieho rozsahu, a to nielen pipiltin, ale v obmedzenom rozsahu aj macehualtin.¹⁹ Ak sa tecuhliho syn nevyznamenal v bojoch tak, ako kedysi jeho otec (čo však bolo dozaista veľmi zriedkavé), nemohol zdediť jeho hodnosť tecuhliho, a ani majetok, ktorý sa na ňu viazal, zostal mu však titul pilliho, ako aj všetky prerogatíva s ním spojené.²⁰

Ako je zrejmé z viacerých pramenných textov, veľkosť bojových zásluh „sa merala“ hlavne počtom nepriateľov, ktorých bojovník zajal počas vojenských ťažení (na začiatku svojej „vojenskej kariéry“ ešte s prípadnou pomocou spolubojovníkov, neskôr už spravidla svojpomocne) a po ich skončení dopravil do Tenochtitlanu na rituálnu popravu, t. j. obetovanie bohom.²¹ Aztécky štát, ako o tom informuje napr. B. de Sahagún,²² zaviedol hierarchiu vojenských hodností, ktorých postupné dosiahnutie predstavovalo *condicio*

¹⁶ Napr. MENDIETA Y NÚÑEZ, L.: *El derecho precolonial*. México : Editorial Porrúa, 1992, s. 90.

¹⁷ Išlo najmä o hodnostára s titulom „cihuacoatl“ a štyroch hodnostárov súhrnne označovaných ako „tecutlatoque“.

¹⁸ Napr. LEON – PORTILLA, M.: c. d., 2003, s. 277 – 278.

¹⁹ Napr. LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 61.

²⁰ ZORITA, A. de: *Breve y Sumaria Relación de los Señores de la Nueva España*. México : UNAM 1963, s. 29.

²¹ S istou dávkou zjednodušenia možno povedať, že účelom obetovania ľudí bohom bolo „uvoľniť“ z ich telesných schránok isté nadprirodzené sily a tie následne „dať k dispozícii“ bohom ako „energiu“ potrebnú na periodické vykonávanie ich „aktív“, predovšetkým tých, o ktorých Aztékovia verili, že bohovia nimi udržujú existenciu a chod vesmíru i pozemského sveta. Podrobné výklady o aztéckom náboženstve a osobitne fenoméne ľudských obetí pozri v prácach: CARRASCO, D.: *Náboženství Mezoameriky. Kosmovize a obradní centra*. Praha: Prostor 1998, s. 68 – 122. KOVÁČ, M.: *Slnko jaguára. Náboženský svet Olmekov, Mayov a Aztékov*. Bratislava : Chronos 2002, s. 225 – 294.

²² SAHAGUN, B. de: c. d., 2001, s. 684 – 687.

sine qua non neskoršieho zastávania postov vysokých, resp. najvyšších vojenských veliteľov, ako aj správnych a súdnych funkcií v štátnom aparáte. Prítom na dosiahnutie jednotlivých vojenských hodností sa vyžadovalo, aby bojovník zajaľ nepriateľov v počtoch pre každú z týchto hodností presne stanovených, prípadne nepriateľov z územia s osobitným významom pre Aztékov. Dosiahnutie určitých hodností zároveň dávalo bojovníkovi možnosť stať sa členom niektorého z prestížnych bojovníckych združení.²³

Aj keď vo všeobecnosti malo zastávanie štátnych úradov povahu odmeny za aktívne správanie v boji, zároveň bolo zvyčajne podmienené splnením ešte ďalších špecifických kritérií, na ktoré možno usudzovať napr. z požiadaviek, ktoré u Aztékov musel spĺňať každý adept na funkciu štátneho sudcu. Nimi boli príslušnosť k pipiltinom, majetnosť, vojenské skúsenosti, nadobudnutie vyššieho vzdelania v kňazmi vedenej škole *calmecac*, ale aj pozitívne osobnostné kvality ako česťnosť, neúplatnosť, schopnosť súdiť bez zaujatosti či abstinencia.²⁴ Podmienka určitej zámožnosti kandidátov na štátne funkcie, obmedzujúca možnosť ich zastávania macehualtinmi, bola osobitne zvýraznená v povinnosti osoby práve ustanovenej do hodnosti tecuhtliho usporiadať pre iných tetecuhtinov bohatú hostinu a zároveň ich obdarovať hodnotnými darmi,²⁵ čo v istom zmysle pripomína jav v archeológii a antropológii označovaný pojmom „okázalá spotreba“ (angl. conspicuous consumption).²⁶

²³ K aztéckym bojovníckym združeniam pozri napr.: DURAN, D.: c. d., II, s. 113 – 123. KATZ, F.: Die sozialökonomischen Verhältnisse bei den Azteken im 15. und 16. Jahrhundert. In: *Ethnographisch-Archäologische Forschungen* 3 – 2, 1956, s. 146 – 147.

²⁴ SAHAGUN, B. de: c. d., 2001, s. 672.

²⁵ KATZ, F.: c. d., s. 121.

²⁶ Popredný britský archeológ sir C. Renfrew vymedzil pojem „okázalá spotreba“ nasledovne: „V niektorých spoločnostiach ťažiadostiví vodcovia, ktorí si ešte nezabezpečili vysoké postavenie, pokúšajú sa o to tak, že rozdávali dary a usporadúvali hostiny, na ktoré pozývajú čoraz viac ľudí zo svojho okolia. Môžeme to označiť ako „okázalú spotrebu“, kde spoločensky aktívny a usilovný vodca manifestuje svoje bohatstvo a bezkonkurenčnú štedrosť tým, že usporadúva hostiny pre svoje spoločenstvo, kde si takto zvyšuje svoje postavenie a renomé. Takéto príležitosti sú často súťažou, v ktorej sa hostiteľ usiluje prekonať iných ťažiadostivých vodcov rozsahom a kvalitou toho, čo ponúka.“ (RENFREW, C.: *Prehistória. Formovanie ľudskej mysle*. Bratislava : Slovart 2009, s. 175.) Dodajme ešte, že známym príkladom „okázalej spotreby“ je ceremónia potlach u Indiánov zo severozápadného pobrežia Severnej Ameriky (k tomu pozri napr. MURPHY, R. F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha : Sociologické nakladatelství 2006, s. 145 – 146).

Podmienkou zastávania štátnych úradov, pre macehualtinov obťažne splniteľnou, bolo tiež nadobudnutie vzdelania porovnateľného so vzdelaním pipiltinov.²⁷

Zastávanie vojenských hodností a civilných funkcií bolo špecificky prepojené so systémom odmeňovania osôb so zásluhami prestížnymi predmetmi štátom, t. j. tlatoanim. Keďže prestížne predmety boli cennými nielen v ekonomickom zmysle (neboli len luxusnými predmetmi), ale aj v metaekonomickej rovine, keďže fyzicky symbolizovali vyšší sociálny status a veľkú osobnú prestíž ich držiteľov, a z náboženského hľadiska navyše predstavovali veci sakrálného charakteru, ktoré podľa presvedčenia Aztékov potvrdzovali, že v osobách, ktoré ich získali, sídli (vďaka držbe týchto vecí) väčšia či silnejšia *tonalli*,²⁸ t. j. jedna z nadprirodzených síl sídliacich v telesných schránkach ľudí,²⁹ možno dôvodne predpokladať, že u Aztékov existoval po prestížnych predmetoch veľký dopyt. Tento dopyt pritom mohli uspokojovať výlučne tlatoque, jednak preto, že poskytovanie prestížnych predmetov bolo ich exkluzívnou právomocou,³⁰ jednak preto, že prestížne predmety boli *res extra commercium*, v dôsledku čoho sa dali získať výlučne darom od aztéckych panovníkov. Zásadný význam týchto skutočností pre aztécky politický život a osobitne pre uskutočňovanie správy aztéckeho štátu tlatoanim výborne vystihol nemecký bádateľ S. Breuer. Píše, že aztécki tlatoque nemali k dispozícii natoľko rozvinutý byrokratický aparát, že by ním boli mohli uskutočňovať štátnu správu komplexne, resp. taký byrokratický aparát, ktorý by efektívne plnil ich (= štátnu) vôľu, a preto boli pri presadzovaní svojich (= štátnych) záujmov odkázaní na vládu pomocou „šľachty“, t. j. pipiltinov. Keďže však záujmy „šľachty“ neboli bez zvyšku totožné so záujmami štátu (tlatoque), bolo potrebné, aby si tlatoque „šľachticov“ takpovediac získali. Na dosiahnutie tohto cieľa využívali dopyt „šľachticov“ po prestížnych predmetoch, bez získania ktorých tí nemohli zaujať určitú pozíciu v rámci aztéckej spoločensko-mocenskej hierarchie, resp. nemohli zvýšiť svoju pozíciu v rámci tejto hierarchie. Nakoľko väčšina prestížnych predmetov sa v očiach Aztékov vyznačovala vysokou hodnotou a ich obstaranie bolo možné iba prostredníctvom štátu (štát organizoval vojenské ťaženia spojené s odnášaním

²⁷ K vyspelému systému štátneho školstva u Aztékov pozri napr.: HINZ, E.: Das Aztekenreich: Soziale Gliederung und institutioneller Aufbau. In: KÖHLER, U. (Hg.): *Altamerikanistik. Eine Einführung in die Hochkulturen Mittel- und Südamerikas*. Berlin : Dietrich Reimer Verlag 1990, s. 191 – 192. LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 117 – 123.

²⁸ BRUMFIEL, E. M.: The politics of high culture: issues of worth and rank. In: RICHARDS, J. – VAN BUREN, M. (eds.): *Order, Legitimacy and Wealth in Ancient States*. Cambridge: Cambridge University Press 2000, s. 134 – 137.

²⁹ K pojmu „tonalli“ pozri bližšie: CARRASCO, D.: c. d., s. 78, 97, 98 a 121.

³⁰ Porovnaj SAHAGUN, B. de: c. d., 2001, s. 682 – 687.

koristi z dobytých území či miest a kontroloval ako systém vyberania tribútu, tak aj diaľkový obchod), mali jeho vládcovia v rukách účinný nástroj na zabezpečenie si lojality metropolitnej i provinčnej „šľachty“. Značná vzdialenosť medzi centrom aztéckej ríše a miestami pôvodu mnohých prestížnych predmetov navyše vyvolávala zaujímavý vedľajší efekt: aztécki tlatoque sa uspokojili so svojím monopolom na prístupové cesty k prestížnym predmetom a neorganizovali ich produkciu. Táto okolnosť vysvetľuje nízku úroveň správnej organizácie aztéckej ríše a súčasne nasvedčuje na správnosť tézy, že kontrolovanie výmeny statkov môže byť rovnako efektívnym prostriedkom vládnutia ako kontrola výroby.³¹

Významnou výsadou pipiltinov bolo ich úplné oslobodenie od odvádzania tribútu (t. j. naturálnej dane) štátu, resp. tlatoanimu.³² Pre úplnosť sa však žiada dodať, že od pipiltinov sa očakávalo, že budú tlatoaniho pri určitých príležitostiach obdarovávať hodnotnými darmi,³³ čo F. Katz chápe tak, že aj aztécka „šľachta“ *de facto* musela poskytovať určitý tribút. Oficiálne však bola od neho oslobodená, lebo, ako všeobecne konštatuje, „kým poskytovanie tribútu znamená istú podriadenosť (resp. by v aztéckom prípade znamenalo stavenie pipiltinov na roveň macehualtinov; pozn. P.V.), dávanie darov je aktom priateľstva“.³⁴

Na rozdiel od pipiltinov boli macehualtin povinní tlatoanimu a (alebo) konkrétnym subjektom štátnej organizácie, resp. individuálnym príslušníkom vládnucej vrstvy, periodicky poskytovať určitý tribút. Hospodárstvo aztéckeho štátu (ríše) totiž spočívalo predovšetkým na štátnou mocou organizovanom systéme vyberania tribútu od viacerých kategórií obyvateľstva tak vlastného územia mestských štátov tvoriacich trojalianciu, ako aj podmanených oblastí. Aztécka ekonomika poznala niekoľké výmenné ekvivalenty (kakaové bôby, kusy bavlnených látok nazývané patolcuachtli, zlato v podobe nugetov alebo prachu, medené hrivny v tvare písmena T a tiež kusy cínu³⁵), nie však univerzálny platobný prostriedok relutárneho charakteru, t. j. peniaze vo vlastnom zmysle (bola teda tzv. predmonetárnou ekonomikou), v dôsledku čoho odvádzanie tribútu nemalo charakter platby. Tribút (azt. tequitl) sa poskytoval odovzdávaním rozmanitých naturálií (surovín, poľnohospodárskych plodín, úžitkových aj umeleckých remeselných výrobkov a pod.), pričom k povinnosti poskytovať tribút nezriedka pristupovala aj povinnosť zúčastňo-

³¹ BREUER, S.: Imperien der Neuen Welt ? Zur Klassifikation des Inka- und Aztekenstaates. In: *Saeculum*. Jahrbuch für Universalgeschichte 39 – 1, 1988, s. 58 – 59.

³² ZORITA, A. de: c. d., s. 36, 115.

³³ Tamže, s. 119.

³⁴ KATZ, F.: c. d., s. 93.

³⁵ CLAVIJERO, F. J.: *Historia Antigua de México*. México : Editorial Porrúa 2003, s. 332 – 333.

vať sa štátom organizovaných verejných prác (najmä práca na stavbách), ako aj poskytovať príjemcovi tribútu osobitné služby, napr. zásobovať jeho domácnosť palivovým drevom, pitnou vodou a potravinami.

Vychádzajúc z podrobných, nie však dostatočne presných pramenných údajov,³⁶ môžeme systém poskytovania tribútov a vykonávania verejných a iných osobitných prác v prospech príjemcov tribútu, zavedený na území Tenochtitlanu, vymedziť zhruba takto:

1. Skupiny obyvateľstva povinné poskytovať tribút:
 - a) Teccaleque. Boli to roľníci žijúci v calpultin, ktorí poskytovali tribút tetcuhtinom, t. j. predstaviteľom štátnej moci (tlatonih) v jednotlivých calpultin; tlatonimu tribút neposkytovali.
 - b) Calpuleque. Išlo tiež o roľníkov žijúcich v calpultin, ktorí sa od teccaleque odlišovali najmä tým, že tribút poskytovali tlatonimu.
 - c) Obchodníci a remeselníci. Jedni aj druhí boli povinní poskytovať tribút tlatonimu.

Teccaleque a calpuleque boli povinní odovzdávať tribút a zároveň aj vykonávať v prospech jeho príjemcov určité práce. Obchodníci a remeselníci boli naproti tomu od účasti na vykonávaní verejných a ďalších osobitných prác oslobodení (okrem prípadov prechodného nedostatku iných pracovných síl).

2. Skupiny obyvateľstva oslobodené od povinnosti poskytovať tribút:
 - a) kňazi, pipiltin a tetcuhtin,
 - b) deti podliehajúce rodičovskej moci (t. j. deti, ktoré ešte neboli dospelé v právnom zmysle), siroty, vdovy a osoby objektívne nespôsobilé pracovať (napr. telesne postihnutí).

Daňová ani pracovná povinnosť nebývali ukladané *per capita*,³⁷ ale kolektívnym subjektom zloženým z určitého počtu povinných osôb (napr. calpulli ako celku), ktoré tieto povinnosti plnili vzájomnou spolupracou. Na druhej strane, zodpovednosť za neodovzdanie tribútu bola individualizovaná – povinná osoba, ktorá neodovzdala tribút (resp. na ňu pripadajúcu pomernú časť tribútu vyžadovaného od spoločenstva, ktorého bola príslušníkom), bola po uplynutí lehoty, ktorá sa jej poskytla na dodatočné splnenie tejto povinnosti, predaná do otroctva, prípadne obetovaná bohom (odklad splnenia povinnosti odovzdať tribút sa poskytoval najmä osobám dočasne nespôsobilým pracovať pre chorobu, a tým, ktorí sa ocitli v hmotnej núdzi).³⁸

Poskytované tribúty mali, pochopiteľne, rôznu ekonomickú hodnotu. Hodnota tribútu, ktorý odovzdávali roľníci (poľnohospodárske plodiny), bola nižšia ako hodnota tribútu odovzdávaného obchodníkmi alebo remeselníkmi

³⁶ ZORITA, A. de : c. d., s. 110 – 116 et passim.

³⁷ ZORITA, A. de: c. d., s. 118, 126.

³⁸ TORQUEMADA, J. de: c. d., s. 547.

(tovar, remeselné výrobky).³⁹ Množstvá, v ktorých sa odovzdával tribút, však podľa Zoritu vďaka značnému počtu tribútom povinných osôb bývali vo všeobecnosti pomerne malé.⁴⁰

Časové intervaly, v ktorých si povinné subjekty plnili svoju daňovú a pracovnú povinnosť, boli stanovené odlišne pre jednotlivé kategórie povinných subjektov. Pritom tribút neodovzdávali a osobitné práce nevykonávali všetky povinné subjekty súčasne, ale jednotlivé povinné subjekty tej istej kategórie (napr. pracovné čaty zložené z mužov jednotlivých calpultin) sa v poskytovaní vecných plnení a vykonávaní osobitných prác v priebehu roka postupne vystriedali.⁴¹

Za akúsi právnohistorickú kuriozitu môžeme považovať postavenie pipiltinov vo sfére trestného práva, keďže vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti sa u Aztékov do značnej miery spravovalo zásadou asperácie (!) trestných sankcií v prípadoch, keď boli páchatelmi trestných činov osoby patriace k pipiltinom. Ak totiž pilli spáchal určitý trestný čin, trest, ktorý mu bol za to uložený, bol zvyčajne prísnejší ako trest, ktorý by bol uložený macehuallimu za spáchanie trestného činu s tou istou skutkovou podstatou. Túto skutočnosť dokladá napr. aztécky zákon stíhajúci alkoholizmus, podľa ktorého macehualli pristihnutý v stave opitosti prvýkrát, mal byť potrestaný difamujúcimi trestami (ostrihaním dohola na verejnom mieste, ale aj zrúcaním domu, lebo, ako sa uvádza v zákone, „kto sa zbaví úsudku, nie je hodný bývať v dome“, t. j. v civilizovanom prostredí, „ale by mal žiť v otvorenej krajine ako zviera“), macehualli pristihnutý v tomto stave druhýkrát, mal byť popravený. Naproti tomu pilli musel byť popravený aj vtedy, ak bol v stave opitosti prichytený len prvýkrát.⁴²

Systém ukladania sprísnených trestov delikventom patriacim k pipiltinom možno považovať za snahu aztéckeho zákonodarcu primäť pipiltinov k tomu, aby sa riadili podľa hesla *noblesse oblige*, teda aby svojím bezchybným správaním šli prostému ľudu príkladom. Tento systém však mal aj zaujímavé náboženské pozadie: podľa dobovej doktríny boli pipiltin v podstatne väčšom rozsahu ako macehuallin obdarení istými spirituálnymi silami, ktoré im dá-

³⁹ ZORITA, A. de: c. d., s. 118.

⁴⁰ Tamže, s. 119.

⁴¹ Porovnaj tamže, s. 122 – 125.

⁴² Znenie tohto svojrázneho zákona zachytil F. de Alva Ixtlilxochitl: „... al borracho, si era plebeyo le trasquilaban la cabeza, la primera vez que caía en este delito, públicamente en la plaza y mercado, y su casa era saqueada y echada por el suelo, porque dice la ley, que el que se priva de juicio que no sea digno de tener casa, sino que viva en el campo como bestia; y la segunda vez era castigado con pena de muerte; y al noble desde la primera vez que era cogido en este delito, era castigado luego con pena de muerte.“ (ALVA IXTLILXOCHITL, F. de: *Obras Históricas. Tomo II.* México : UNAM 1997, s. 102.)

vali akési „prirodzené právo“ vládnuť nad macehualtinmi, ale aj schopnosť správať sa v súlade s náročnými pravidlami správania a zároveň prekonávať pokušenie páchať zlé skutky, a preto ak sa pilli dopustil nejakého prehrešku, bolo to chápané ako zbytočné mrhanie týmito vzácnymi silami, zasluhujúce si čo najprísnejšie potrestanie.⁴³

Aztécke trestné právo hmotné okrem zakotvenia sprísnených trestov pre pipiltinov poznalo aj trest straty príslušnosti k vrstve pipiltinov,⁴⁴ na ktorého uloženie bol príslušný (vyšší) súdny orgán nazývaný *tlacxitlan*.⁴⁵

Určité odlišnosti v právnom postavení pipiltinov a macehualtinov možno odhaliť aj v oblasti procesného práva: Kým pipiltin obvinený zo spáchania nejakého trestného činu čakali na svoj súdny proces v domácom väzení (t. j. boli zadržívaní v ich vlastných domoch), obvinení macehualtin bývali umiestňovaní do väzby v osobitnej (štátnej) budove na to určenej.⁴⁶ Kým súdiť pipiltinov (v občianskoprávných i trestných veciach) boli vo všetkých stupňoch príslušné len judiciálne orgány zložené z im spoločensky rovných osôb, t. j. z iných pipiltinov, macehualtinov súdili v prvom stupni teteuhtin, na ostatných stupňoch pipiltin, t. j. osoby spoločensky nadradené macehualtinom.⁴⁷ Zreteľa hodnou je aj skutočnosť, že kým trest smrti uložený pillimu sa vykonával neverejne, macehualtin bývali popravovaní verejne.⁴⁸

Záverom tejto state bude ešte vhodné zdôrazniť, že nazerať na vrstvu macehualtinov ako na bezprávnú masu ovládanú a vykorisťovanú „parazitujúcimi“ pipiltinmi, by bolo krajne nesprávne. Ak A. López Austin kategoricky odmieta⁴⁹ Kohlerovo tvrdenie, že u Aztékov nejestvovali žiadne garancie práv ľudu,⁵⁰ treba s ním rozhodne súhlasiť. Aztécky štát, resp. jeho vládnuca vrstva pre svoje zámery (nákladné vysluhovanie kultu spojené s potrebou „obstarávať“ stále nových a nových vojnových zajatcov určených na obetovanie bohom, podnikanie veľkých vojenských ťažení, riadenie hospodárskeho rozvoja štátu a i.) potreboval aktívnu podporu celého obyvateľstva, ktorú

⁴³ TRIGGER, B. G.: *Understanding Early Civilizations. A Comparative Study*. Cambridge : Cambridge University Press 2003, s. 235.

⁴⁴ Napr. ALBA, C. H.: *Estudio comparado entre el derecho azteca y el derecho positivo mexicano*. México : Instituto Indigenista Interamericano 1949, s. 10.

⁴⁵ SAHAGUN, B. de: c. d., 2001, s. 663.

⁴⁶ KOHLER, J.: El derecho de los aztecas. Vydané v jednom zväzku s dielom: CERVANTES Y ANAYA, J. de: *Introducción a la Historia del Pensamiento Jurídico en México*. México : Tribunal Superior de Justicia del Distrito Federal 2002, s. 155 – 156.

⁴⁷ Súdnu organizáciu aztéckeho štátu podrobne charakterizoval LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 97 – 105.

⁴⁸ CASTILLO F., V. M.: *Estructura económica de la sociedad mexicana según las fuentes documentales*. México : UNAM 1996, s. 102 – 103.

⁴⁹ LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 55.

⁵⁰ KOHLER, J.: c. d., s. 45.

mohol dosiahnuť len tak, že mu priznal určité práva či výhody. Pipiltin tak v zásade rešpektovali osobnú slobodu macehualtinov, nedotknuteľnosť ich pôdnej držby,⁵¹ ich právo pokúsiť sa vyznamenať v boji a zvýšiť tak svoju sociálnu pozíciu, a tým aj zväčšiť rozsah svojich práv a pod.

Postavenie pipiltinov a macehualtinov v sfére aztéckeho súkromného práva

Výklad o postavení pipiltinov a macehualtinov v sfére aztéckeho súkromného práva začneme v rodinnoprávnej oblasti.⁵²

Uzavretie manželstva a následné plodenie a vychovávanie detí bolo považované za zásadnú povinnosť každého člena aztéckej spoločnosti. Jedinú výnimku v tomto smere predstavovali kňazi a kňažky povinne žijúci v celibáte.⁵³

Zdá sa, že kým manželstvá mužov a žien patriacich k macehualtinom mali prevažne monogamnú podobu, v prostredí pipiltinov boli frekventované manželstvá polygynne.

V polygynnom manželstve existovala medzi manželkami (ako aj ich deťmi), istá hierarchia: žena, s ktorou muž uzavrel manželstvo formálne (t. j. uskutočnením istých obradov), mala postavenie hlavnej manželky, a to aj vo vzťahu k žene, s ktorou jej manžel uzavrel manželstvo taktiež formálne, avšak neskôr. Naproti tomu ženy, s ktorými muž manželstvo neuzavrel formálne, ale určitým jednoduchším spôsobom, sa nachádzali v postavení akýchsi vedľajších manželiek, pričom žena, s ktorou muž jednoduchším spôsobom uzavrel manželstvo skôr, mala lepšie postavenie ako žena, s ktorou takto muž uzavrel manželstvo neskôr.⁵⁴

Hoci deti hlavnej i vedľajších manželiek boli považované za legitímne,⁵⁵ zo zákona mohli po svojom otcovi dediť výlučne deti hlavnej manželky.⁵⁶

Treba zdôrazniť, že muž mal rovnakú vyživovaciu povinnosť voči všetkým svojim manželkám (a ich deťom),⁵⁷ čo, pochopiteľne, macehualtinom v zásade znemožňovalo uzatvárať polygynne manželstvá. Z ekonomických dôvodov mohli teda v polygynii žiť len pipiltin, zaslúžili bojovníci a zámožní obchodníci. Tí si vedľajšie manželky mohli „obstarať“ buď dohodou s ich

⁵¹ Pozemkovoprávny režim držby a požívania pôdy macehualtinmi som charakterizoval v článku: VYŠNÝ, P.: Náčrt pozemkového práva Aztékov. In: *Právny obzor*, 91 – 4, 2008, s. 337 – 339.

⁵² K aztéckemu rodinnému právu pozri napr.: MENDIETA Y NUÑEZ, L.: c. d., s. 91 – 101.

⁵³ Napr. ALBA, C. H.: c. d., s. 37.

⁵⁴ Tamže, s. 36.

⁵⁵ Tamže.

⁵⁶ Tamže, s. 36, 38.

⁵⁷ Tamže, s. 38.

rodičmi, alebo únosom z oblastí, do ktorých sa dostali počas vojenských ťažení.⁵⁸

Isté rozdiely medzi právnymi úpravami vzťahujúcimi sa na rodiny (resp. manželstvá) pipiltinov a právnymi úpravami vzťahujúcimi sa na rodiny (resp. manželstvá) macehualtinov mali za následok skutočnosť, že zákonné dedenie v prostredí pipiltinov sa do určitej miery odlišovalo od zákonného dedenia v prostredí macehualtinov.⁵⁹

Je možné, že dedič prijímal dedičstvo až po uplynutí jedného roku od smrti poručiteľa, počas ktorého bol povinný zdržiavať sa v uzavretej miestnosti, modliť sa a postiť, prípadne aj uskutočňovať sebatrýznenie, v záujme úplného „očistenia sa“.⁶⁰ Podľa nášho názoru sa však táto povinnosť mohla vzťahovať iba na dedičov z okruhu pipiltinov, nakoľko macehualtin si z ekonomického hľadiska sotva mohli dovoliť celý rok nepracovať. (Tak či onak, ide o úpravu, ktorá nasvedčuje na skutočnosť, že zákonné dedenie u Aztékov nespočívalo na delačnom princípe, t. j. dedič nenadobúdaval dedičstvo okamihom smrti poručiteľa, ale až neskôr.)

Poručiteľ mohol svojho syna vydediť o.i. vtedy, ak bol mánotratný.⁶¹ Mánotratnosť predstavovala prinajmenšom v prostredí pipiltinov okolnosť, na základe ktorej mohlo dôjsť k vrchnostenskému odňatiu už prijatého dedičstva: dedičovi pilliho, ktorý začal „rozhadzovať“ zdedený majetok, mohol tlatoani tento majetok za trest (dočasne) odňať a zveriť ho do správy ním ustanoveného správcu.⁶²

V oblasti vecnoprávných pomerov sa nerovnoprávnosť pipiltinov a macehualtinov prejavovala vo viacerých rovinách.

Macehualtin na rozdiel od pipiltinov nemali právo držať pôdu v režime súkromného vlastníctva (výnimku v tomto smere predstavovali macehualtin s väčšími bojovými zásluhami), ale iba v režime pripomínajúcom rímske inštitúcie *usus fructus* a *emphyteusis*.⁶³ Na druhej strane, pipiltin ako osoby nežijúce v calpultin nemali možnosť získať pôdu týchto komunít.⁶⁴

⁵⁸ KOHLER, J.: c. d., s. 88.

⁵⁹ Porovnaj napr.: LOPEZ DE GOMARA, F.: *Historia de la conquista de México*. México: Editorial Porrúa 1997, s. 293 – 294.

⁶⁰ KOHLER, J.: c. d., s. 100.

⁶¹ Zákon tlatoaniho Tezcoca Nezahualcóyotla cit. In: KOHLER, J.: c. d., s. 172. ALBA, C. H.: c. d., s. 45.

⁶² ALBA, C. H.: c. d., s. 45.

⁶³ K tomu pozri napr.: VYŠNÝ, P.: c. d., passim. Podrobný rozbor aztéckych pozemkovoprávných režimov pozri v dôležitej štúdii: DYCKERHOFF, U. – PREM, H. J.: Der vorspanische Landbesitz in Zentralmexiko. In: *Zeitschrift für Ethnologie* 103, 1978, s. 186 – 238.

⁶⁴ A. de Zorita v tejto súvislosti udáva, že „... nunca jamás se daban ... las tierras a quien no sea natural del calpulli ...“ (ZORITA, A. de: c. d., s. 30).

Z objektívneho práva vyplývali viaceré obmedzenia nadobúdania vlastníckeho práva k hnutelným i nehnuteľným veciam. Osoby bez zásluh nemohli nadobudnúť prestížne predmety (o zásadnom význame vlastníctva týchto predmetov sme už hovorili), macehualtin so zásluhami mohli síce nadobúdať prestížne predmety, avšak len také, ktorých hodnota bola menšia ako hodnota prestížnych predmetov vlastnených pipiltinmi, macehualtin nesmeli nadobúdať vlastnícke právo k honosnejším domom či k osobitným pozemkom (azt. pillalli), ktoré mali pipiltin v súkromnom vlastníctve⁶⁵ a pod.

Z objektívneho práva vyplývali aj isté obmedzenia čiastkových vlastníckych oprávnení macehualtinov. Napr. v čase potravinovej krízy žiaden macehualli nebol oprávnený samostatne disponovať úrodou zo svojho pozemku, ale musel rešpektovať rozhodnutie štátu, resp. pipiltinov o jej použití.⁶⁶

Zdá sa, že majetok pipiltinov podliehal silnejšej trestnoprávnej ochrane ako majetok macehualtinov. Na túto skutočnosť možno usúdiť povedzme z právnej úpravy, podľa ktorej sa krádež menej ako 20 klasov kukurice trestala iba pokutou, vyjmúc prípad, že išlo o kukuricu odcudzenú z poľa patriaceho pillimu (alebo chrámu), kedy bol zlodějovi uložený prísnejší trest – uvrhnutie do otroctva.⁶⁷

V oblasti záväzkového práva bolo postavenie macehualtinov, no (aspoň teoreticky) aj pipiltinov, znevýhodnené legálnosťou dojednaní o osobnom ručení za splnenie záväzku dlžníkom (mohlo ísť o dojednanie, že rodinný príslušník dlžníka, alebo dlžník sám, zotrvá až do splnenia dlhu v postavení otroka svojho veriteľa, alebo prisľub dlžníka, že v prípade nesplnenia dlhu sa stane otrokom veriteľa, prípadne že mu poskytne svojho rodinného príslušníka ako otroka⁶⁸), ktoré boli až do r. 1505 v zásade zdediteľné.⁶⁹

Za výrazný štátnomocenský zásah do dispozičnej autonómie predávajúcich a kupujúcich, tak pipiltinov, ako aj macehualtinov, možno považovať:

1. Pôsobenie štátom ustanovených trhových dozorcov (azt. tianquizpan tlayacaque), ktorí autoritatívne stanovovali, prípadne podstatne ovplyvňovali výšku cien.⁷⁰

2. Zákaz predávať akýkoľvek tovar mimo vymedzených priestorov trhovísk.⁷¹

⁶⁵ TORQUEMADA, J. de: c. d., s. 546.

⁶⁶ LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 139.

⁶⁷ Pozri zákony zo zbierky aztéckych zákonov Libro de Oro č. 13 a č. 64 cit. in: KOHLER, J.: c. d., s. 185, 195.

⁶⁸ ALBA, C. H.: c. d., s. 65.

⁶⁹ Bližšie KOHLER, J.: c. d., s. 70 – 71.

⁷⁰ SAHAGUN, B. de: c. d., 2001, s. 680.

⁷¹ Napr. DURAN, D.: c. d., II, s. 184.

3. Všeobecne záväzné určenie miesta predaja každému druhu tovaru. V širšej centrálnej zóne aztéckej ríše (Mexické údolie) existovali trhoviská špecializované na predaj výlučne určitých druhov tovaru.⁷² Niektoré trhoviská zas boli rozdelené do sektorov, z ktorých každý bol miestom predaja pre iný druh tovaru.⁷³

4. Všeobecne záväzné určenie času predaja tovarov, a to vymedzením dní, kedy sa mohli konať trhy, resp. vôbec uskutočňovať obchody.⁷⁴

Záver

Napriek výrazným rozdielom medzi pipiltinmi a macehualtinmi čo do majetku a verejných i súkromných subjektívnych práv a povinností sa ich vzájomné vzťahy nevyznačovali otvoreným antagonizmom, ale asymetrickou reciprocitou a kooperatívnosťou. Macehualtin boli v prospech štátu (tlaotaniho) i pipiltinov zaťažení daňovou povinnosťou, pracovnou povinnosťou, ako aj povinnosťou zúčastňovať sa vojenských ťažení, takže ich postavenie bolo v globále submisívne. Na druhej strane ho však v určitom rozsahu kompenzovali reálne obmedzenia svojvôle príslušníkov vládnucej vrstvy. Tie vyplývali z málopočetnosti osôb patriacich k pipiltinom a z ich materiálnej závislosti od masy macehualtinov, zo skutočnosti, že uzurpácia pôdy macehualtinov pipiltinmi nebola možná, z uplatňovania remuneratívneho princípu nadobúdania hodností, funkcií a práv, a napokon aj z toho, že v sfére trestného práva sa na pipiltinov vzťahovali prísnejšie sankcie ako na macehualtinov.

Nadradenosť pipiltinov nad macehualtinmi vyplývala predovšetkým z týchto skutočností:

1. o pipiltinoch sa verilo, že sú obdarení spirituálnymi silami, ktoré im dávajú „prirodzené právo“ vládnuť nad macehualtinmi,
2. pipiltin boli príjemcami tribútu poskytovaného macehualtinmi a zároveň profitovali na výsledkoch osobitných prác, ktoré uskutočňovali macehualtin,
3. pipiltin na rozdiel od macehualtinov mohli nadobúdať pôdu do súkromného vlastníctva,
4. vlastnícke právo, resp. majetok pipiltinov požívali silnejšiu trestnoprávnu ochranu ako vlastnícke právo, resp. majetok macehualtinov,
5. pipiltin so zásluhami zastávali vyššie (významnejšie) vojenské hodnosti a civilné funkcie ako macehualtin so zásluhami,

⁷² Napr. LOPEZ AUSTIN, A.: c. d., s. 144.

⁷³ Porovnaj napr.: SAHAGUN, B. de: c. d., 2001, s. 680 – 681. Segunda Carta-Relación de Hernán Cortés al Emperador Carlos V. In: CORTES, H.: *Cartas de Relación*. México: Editorial Porrúa 1976, s. 62 – 64.

⁷⁴ Napr. DURAN, D.: c. d., II, s. 183.

6. kým súdiť pipiltinov boli príslušné len judiciálne orgány zložené z iných pipiltinov, macehualtinov súdili tetecuhtin, resp. pipiltin, t. j. osoby, ktoré im boli spoločensky nadradené,
7. potomkovia pipiltinov nadobúdali kvalitnejšie, resp. rozsiahlejšie vzdelanie ako potomkovia macehualtinov,
8. macehualtinom bolo pod hrozbou hrdelného trestu zakázané viesť luxurný spôsob života (vyhradený pre pipiltinov) a v súvislosti s tým aj vlastniť väčšinu druhov prestížnych predmetov.

VYŠNÝ, Peter: Stratification of Aztec Society and its Legal Dimensions. HISTORIA ET THEORIA IURIS, Vol. 1, 2009, No. 1, p. 63 – 79.

The article deals with unequal position of two main strata of the Aztec society – of the elite (pipiltin) and of the common people (macehualtin) – in the spheres of Aztec public and private law.

Although the social and legal position of the common people as compared to the privileged social and legal position of the elite can be seen as a submissive one (macehualtin were obliged to pay taxes periodically as well as to attend public works and to render special services to the pipiltin, they had to take part in great military campaigns frequently undertaken by the Aztec state, i.e. by its ruling class – the pipiltin, etc.), there existed several serious legal constraints of the pipiltin's status (e.g. if a member of the elite committed a crime, he was punished more strictly than a common man who would have committed the same crime).

The supremacy of pipiltin over macehualtin resulted mainly from these circumstances: (1) the elite was believed to be endowed with certain spiritual forces that provided a „natural right“ to govern over the macehualtin, (2) pipiltin were acceptors of tribute paid by macehualtin, (3) in contrast to macehualtin, pipiltin could own the land in regime of private property, (4) the pipiltin's fortune was protected by criminal law more intensively than the macehualtin's fortune, (5) pipiltin with (military) deserts could hold higher military functions and civil offices than macehualtin with comparable deserts, (6) only tribunals composed of other elite's members were competent to judge (and to sentence) a member of the pipiltin class, while the macehualtin weren't judged (and sentenced) by tribunals composed of persons belonging to the macehualtin class, (7) the descendants of pipiltin obtained a much more complex education than the descendants of macehualtin did, and (8) the sumptuous way of life performed by the pipiltin was prohibited to all macehualtin under the capital punishment.